

УДК 811.11-112'2

ГОЛОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР У СФЕРІ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Антонівська М.О.

Київський національний університет культури і мистецтв

Стаття присвячена аналізу концептуального підходу до визначення поняття метафори; розглядає умови ефективного перекладу метафори та усвідомлення її лексико-семантичного та експресивно-оцінного наповнення. В дослідженні систематизується частотність вживання метафори в сфері перекладу публіцистичного дискурсу англійської мови. Розглядаються основні методи перекладу метафори в сфері публіцистичного стилю англійської мови.

Ключові слова: дискурс, публіцистичний стиль, переклад, метафора, методи перекладу.

Постановка проблеми. Мова є основною формою фіксації наших знань про світ, так само як і джерелом вивчення цих знань, визначений тісний зв'язок між семантикою слова та когнітивними процесами сприйняття, що обумовлено закріпленням у слові, який слугує сигналом відображених у мисленні елементів об'єктивного світу, результатів пізнавальної і продуктивної діяльності людини. Оскільки мова – це засіб подання знань, то можна поставити питання про роль метафори в процесі формування, подання та систематизації результатів діяльності людини [4, с. 90].

Сучасний етап розвитку лінгвістики та перекладознавства характеризується зростаючим інтересом до функціонування метафор у різноманітних галузях вживання та способах їх перекладу з однієї мови на іншу.

У різних мовних стилях, особливо в стилі публіцистики, широко використовуються мовні засоби, що підсилюють дієвість висловлювання завдяки тому, що до їх логічного змісту додаються різні експресивно-емоційні відтінки. Мова публіцистичного стилю відрізняється від усіх інших перш за все тим, що вона виконує естетичну функцію. Реалізація цієї функції означає подання навколишньої дійсності в образній, конкретно – чуттєвій формі. Слова, типові для публіцистичної літератури, не просто інформативні, а й описові, тобто мають здатність давати характеристику певного предмету, додатково до ознак, які візуально закріплені за даною словниковою одиницею і зафіксовані в словниках. Посилення виразності мови досягається різними засобами, в першу чергу використанням тропів – так званих лексичних засобів створення образності. Однією з найбільш розповсюджених видів тропів є **метафора**.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Методологічну основу роботи складають фундаментальні дослідження та теоретичні роботи таких відомих вчених в галузі мовознавства та стилістики (Н.Д. Арутюнова, Н.Д. Бессорабова, А.І. Єфімов, А.П. Чудінов, В.К. Харченко, П. Ньюмарк, Т.А. Казакова, Ю.С. Степанова, М. Блек, М.І. Гумільова, Дж. Лакофф і М. Джонсон, Г. Гак, Ю.Н. Караулов, Є.З. Кубрякова, В.В. Петров, Г.Н. Складарська, В.М. Телія, В.Г. Харченко та інші). Особливості публіцистичного стилю вивчали І.В. Арнольд, О.С. Кубрякова, В. Гумбольдт. Лексичні особливості перекладу публіцистичних текстів досліджували Т.В. Анісімова, О.В. Бакун, В.Л. Будаєв та інші. Стилістичний аспект

перекладу публіцистичних матеріалів розглядали у своїх працях Е. Бенвеніст, В.А. Чабаненко, О.Е. Філімонова.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність та важливість даної теми визначається сучасними тенденціями в області вивчення метафори та складністю перекладу даного пласта лексики з англійської мови на українську мову. Метафоричність є однією з можливостей створення експресії, бо вона, як правило, пов'язана з семантичними зрушеннями, що призводить до додаткової експресивної насиченості тексту в цілому. Крім того, метафора використовується у всіх публіцистичних творах, але порівняно невелика кількість дослідників займаються її кропітким аналізом.

Саме тому, **метою** цієї статті є дослідження лінгвостилістичних параметрів та функцій метафори у публіцистичному стилі, аналіз способів її передачі при перекладі з англійської мови на українську.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) проаналізувати теоретичні позиції вітчизняних та зарубіжних мовознавців щодо дефініцій «публіцистичний стиль та дискурс» та «метафора»;
- 2) розглянути способи передачі метафори при перекладі з англійської мови на українську;
- 3) довести важливість дослідження метафори у контексті публіцистичного стилю англійської мови та способів її перекладу.

Об'єктом дослідження є метафора як мовне явище англійської мови.

Предметом дослідження є особливості перекладу метафори з англійської мови на українську та її лінгвостилістичні параметри.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку лінгвістики та перекладознавчої науки характеризується зростанням інтересу до функціонування метафор у різноманітних галузях вживання та різноманітних мовних стилях. У центрі уваги цього дослідження перебуває комунікативна спрямованість, тобто, мовленнєва взаємодія суспільства та його продукт – мовленнєве висловлювання.

Метафора як мовне явище, що відображає певні закономірності людської психіки, особливості світосприйняття, а також фіксує цілий ряд культурно-історичних фактів життя певного суспільства (народу), повинна стати основним об'єктом лінгвокультурологічних досліджень.

Складна природа метафори, як основної одиниці не лише мови, але й основного способу мислення, спонукає залучати до таких пошуків ще й ряд суміжних (невід'ємних) напрямків її вивчення, зокрема лінгвокогнітивного та антропоцентричного, а також орієнтуватися на найновіші досягнення філософської думки. Метафора з часів античності привертала увагу філософів, психологів, лінгвістів. І останніми роками відбувається піднесення інтересу до метафори – поняття, яке існує вже понад дві тисячі років. Метафора є одним із засобів пізнання реальності, осягнення свідомості, реалізації мовного потенціалу шляхом трансформації сфер доменів: від конкретної до абстрактної, від матеріальної до духовної. Метафоризація є потужним засобом розвитку і збагачення семантики і функції слів.

Отже, метафора – архетип, вона дає початок незліченній безлічі символів, що виникають у рамках мистецького твору [5, с. 26].

Що ж стосується використання та функціонування метафори в різних мовних стилях, а саме публіцистичному, то метафора гнучко відбиває когнітивні процеси, які відбуваються у суспільстві та літературі; більше рухається, не обтяжена необхідністю експлікації з тексту. Метафори, які використовуються в публіцистичному стилі англійської мови є одним із засобів (поруч з образною номінацією, фразеологічними одиницями) створення експресії, які є необхідною умовою для функціонування певного стилю мови та його засобів.

Публіцистичний стиль мовлення представляє собою функціональний різновид літературної мови і широко вживається у різних сферах суспільного життя: в газетах і журналах, на телебаченні та радіо, в публічних політичних виступах, у діяльності партій та суспільних об'єднань.

Публіцистичний стиль також називають газетно-публіцистичним, газетним стилем, суспільно-політичним стилем. Назва «газетний стиль» пояснюється історією утворення даного стилю: його мовленнєві особливості оформилися саме у періодичних виданнях і перш за все в газетах. Але сьогодні цей стиль функціонує не лише у друкованих, але й у електронних засобах масової інформації. Друга назва – суспільно-політичний стиль – більш точно вказує на тісний зв'язок цього стилю із суспільним та політичним життям, але тут слід згадати, що даний стиль обслуговує і неполітичні сфери спілкування: культуру, спорт, діяльність суспільних організацій (екологічних, правозахисних та ін.). Назва публіцистичного стилю тісно пов'язана із поняттям публіцистики, яка є вже не лінгвістичним, а літературним, оскільки характеризує змістовні особливості творів, що відносяться до неї [2, с. 68].

Аналізуючи англійську пресу, а саме журнали та газети *New York Times*, *Washington Post*, *Newsweek*, *Daily Telegraph*, *Science*, *National Geographic* тощо, можна зробити висновок, що кількість метафор у текстах різної тематики не дуже різниться. Найчастіше метафори зустрічаються у статтях, що стосуються тем спорту, подорожі, повсякденного життя, розваг. В основному вони вживаються в текстах культурної тематики, рідше ж – при описі політичних та економічних подій. Найчастіше метафори зустрічаються в інформаційно-аналітичних текстах.

Аналізуючи більш детально публіцистичні тексти політичної та економічної тематики, стає зрозумілим, що політична метафора зустрічається у статтях, присвячених фінансовим питанням, що торкаються бізнесу та промисловості. Метою використання політичних метафор є вплив на громадську думку, настрої та інколи навіть заклик до дії. Політична метафора ніби формує політичну картину світу. Характерними особливостями політичної метафори є її іронічність, образність, яскравість та оригінальність. Вдало підібрана політична метафора попадає в ціль, вона ніколи не залишає байдужими читачів.

Аналізуючи публіцистичні тексти наукової тематики, можна побачити, що більшість із них є інформаційними за жанром. Характерною рисою таких текстів є відносна сухість та лаконічність. Метафори в інформаційних текстах публіцистичного стилю інформують аудиторію про наукові відкриття, винаходи та експерименти.

«*If true, this primordial nuclear age could have played a role in the evolution of early life forms*». «*Насправді, це споконвічне ядерне століття могло б зіграти роль в еволюції ранніх форм життя*» [17, с. 2].

Існує безліч публіцистичних текстів наукової тематики, де можна побачити різноманітні метафори, які схожі на художні, так вони не тільки пояснюють текст, але й виступають індикаторами ставлення автора до матеріалу статті.

«*Researchers are interested in spotting and studying such far-out objects because they provide a window on the early universe*». «*Дослідники зацікавлені у вивченні таких далеких об'єктів, оскільки вони забезпечують вікно до Всесвіту*» [17, с. 3].

Вибір способу перекладу метафор залежить від різних факторів, передусім від функції метафори в тексті, від стилістичних міркувань, від особливостей стилю тексту, а також від мети перекладу. В. Вальтер наголошує, що метафора може посідати центральне місце в тексті, і з нею потім поєднуються інші метафори та інші лексичні одиниці тієї самої картини. Таким чином створюється особливий зв'язок з метафорою, який простягається по всьому тексту, і якщо на це не звернути уваги то при перекладі він може розірватися.

Також базовою проблемою для перекладу метафор часто називають культурні відмінності, наприклад тому, що певні метафори викликають інші асоціації або тому що джерело метафор в соціокультурі громади вихідної мови не відіграє значної ролі.

У сучасній когнітивній теорії яскраво продемонстровано, що метафора – це цілком закономірне явище в текстах, що відносяться до більшості функціональних стилів: метафора широко використовується в науковій, побутовій, політичній, публіцистичній мові [1; 9; 14; 10].

Говорячи про адекватність перекладу, необхідно звернутися до визначення адекватності. Адекватний переклад будь-якого політичного тексту, а отже і його складових (зокрема стилістичних прийомів) має на увазі вірну передачу засобами іншої мови не тільки фізичного і суто інформативного змісту тексту, але і його комунікативної/функціональної спрямованості [12, с. 35].

При перекладі, зокрема метафор, в першу чергу необхідно враховувати еквівалентність.

Комісаров В. Н. [12, с. 98] виділяє п'ять видів еквівалентності:

– збереження тільки тієї частини змісту оригіналу, яка становить мету комунікації (*That's a pretty thing to say! Посоромився б!*). Переклад на цьому рівні еквівалентності виконується, коли неможлива більш детальна передача інформації, або більш детальний переклад призведе до неправильного розуміння.

– збереження мети комунікації, але значна структурно-семантична розбіжність (*He answered the phone. Він зняв трубку*). Цей рівень еквівалентності має широке поширення, тому що в кожній мові існують кращі способи опису визначених ситуацій.

– зберігається мета комунікації, опис ситуації і спосіб її опису (*London saw a cold winter last year. Торік зима в Лондоні була холодною*).

– зберігаються значення третього типу + значна частина синтаксичних структур (*For five years Sandino conducted a heroic struggle in the jungles against the very much better equipped United States marines. Finally, unconquered, he agreed to a peace conference. Протягом п'яти років Сандіно вів в лісових заростях героїчну боротьбу проти значно краще озброєної морської піхоти США і не був переможений. Нарешті, він погодився на мирні переговори*).

– досягається максимальна ступінь близькості оригіналу і перекладу (*I saw him at the theatre. Я бачив його в театрі*).

Виявляючи в тексті метафору, перекладач повинен вирішити, чи треба її відобразити в перекладі і як саме це найкраще зробити. Втрата метафори може призвести до того, що сенс буде переданий не повною мірою, а тому збереження метафоричного образу дуже важливе. Переклад метафори пов'язаний з вирішенням цілого ряду лінгвістичних, літературознавчих, культурологічних, філософських та інших проблем. Важливість правильного підходу до вивчення способів перекладу метафори зумовлена необхідністю адекватної передачі образної інформації та відтворення стилістичного ефекту оригіналу в перекладі. Фахівці підкреслюють необхідність збереження образу в перекладі, однак це можливо далеко не завжди.

Складність перекладу метафори в значній мірі пов'язана з відмінностями між метафоричними системами, що існують у відповідних мовах. Наприклад, метафоричні образи, характерні для англійської мови, нерідко відсутні в українській, і навпаки. Тому далеко не завжди можливий простий перенос метафор з українського тексту в англійську або навпаки. У зв'язку з цим періодично виникає необхідність зміни метафоричного образу. Така заміна допомагає зберегти рівень експресії оригіналу і зробити переклад більш ідіоматичним. Стилiстичний ідіоматичний текст на мові перекладу багато в чому сприяє і застосування метафор для передачі інших, неметафоричних засобів мови оригіналу.

У теорії перекладу вже давно сформульований «закон збереження метафори», відповідно до якого метафоричний образ повинен в міру можливості зберігатися при перекладі. Недотримання цього закону призводить до того, що зміст фрази змінюється, а її естетичний і прагматичний

ефект знижується [3, с. 57]. Як зазначає П. Рікер, опущення метафор оригіналу є «серйозними і досить поширеними засобами спотворення» авторського задуму [12, с. 127].

Для теорії і практики перекладу дуже значимим є традиційне розмежування конвенціональних (стертих, мовних) метафор і метафор авторських (креативних, мовних, індивідуальних), метафори і порівняння. Залежно від приналежності до першого або другого типу розрізняються і способи перекладу метафори.

При перекладі конвенціональних метафор слід прагнути до знаходження загальнозживаного аналога в мові перекладу, тоді як авторські метафори рекомендується перекладати максимально близько до оригіналу.

Цілком доречно буде зазначити, що не існує єдиного правильного розподілу метафор за їх класифікацією так як і немає єдиного ряду способів їх перекладу. Вчені-лінгвісти «розбіглися» у думках, щодо способів найменування перекладу метафор. Таким чином, ми надаємо Вашій увазі декілька, на нашу думку, найбільш змістовних та поширених класифікацій. Отже, В. Н. Комісаров виділяє наступні види перекладу конвенціональних метафор:

– переклад, що ґрунтується на тому ж самому образі (*broken English – ламана англійська*);

– переклад, що ґрунтується на іншому схожому образі (*a ray of hope – проблиск надії*);

– дослівний переклад метафори (*as black as sin – чорний, як гріх*);

– неметафоричне пояснення (*as large as life – у натуральну величину*) [8, с. 70].

Н.Ф. Палевина розмежовує чотири наступних способи передачі метафор:

– *Еквівалентні відповідності*. Даний спосіб перекладу можливо використовувати, якщо в мові перекладу існують регулярні відповідності для оригінальної метафори. Так, наприклад, більшість стертих англійських метафор мають українські еквіваленти, зафіксовані в лексикографії.

– *Варіативні відповідності*, які використовуються в кожному конкретному випадку при наявності декількох, зафіксованих у словнику, способів передачі метафоричного вираження.

– *Трансформація*. Трансформаційний спосіб вимагає повної заміни основи оригінальної метафори.

– *Калька*. Відновлення повного аналогу метафори оригіналу в перекладі [11, с. 111-112].

Слід враховувати небезпеку буквального перекладу метафори, в результаті якого може виникнути абсолютно чужий переклад мови образу. Тому в подібних випадках правильніше вдатися до неметафоричного пояснення [6, с. 19-20]. Це свідчить про те що «закон збереження метафори» – це, швидше, не закон, а якась тенденція, рекомендація для перекладачів, а не сувора догма.

Найбільшу складність при перекладі представляють авторські метафори, які не мають готових еквівалентів та викликають труднощі при перекладі.

У дисертації А. Річардс запропонував наступну класифікацію способів передачі метафор:

– підшукування образного аналога в мові перекладу;

– створення дослівного еквівалента;

- описовий переклад;
- заміна образу оригіналу на прийнятий у мові перекладу образ;
- метод компенсації;
- метод експресивно – прагматичної конкретизації;
- нейтралізація метафори [13, с. 78].

Кілька більш складних класифікацій пропонує О. Е. Телія, яка, в залежності від збереження або зміни семантичної структури, виділяє наступні групи метафор:

Структурно-еквівалентні метафори:

- метафори, вихідні структури яких містять інформацію, еквівалентну інформації першотвору;
- метафори, структура яких несе ширшу інформацію порівняно зі структурою оригіналу;
- метафори, в структурі яких відбулося звуження інформації в порівнянні з інформацією метафори оригіналу [15, с. 54];

При перекладі метафор групи структурно-еквівалентних відповідностей допускаються трансформації для збереження семантичної структури метафори, якщо це не перешкоджає еквівалентної передачі стежка, при якій зберігається його образність;

Структурно-нееквівалентні метафори:

- переклад метафори порівнянням, при якому в структурі порівняння перекладу найчастіше явно виражені відносини між поняттями метафори, причому об'єкт метафори входить в порівняльний оборот;
- переклад метафори нейтральним засобом або чином, не еквівалентним оригінальному, який призводить до втрати її структури і прагматики, і, отже, веде до втрати образу.

Розглянуті вище класифікації засновані на традиційній теорії метафор, відповідно до якої метафора розглядається як мовне або мовленнєве явище, що сприяє прикрасі мови і підсилює прагматичний вплив. Зовсім інша класифікація метафор запропонована в когнітивній лінгвістиці, яка відносить метафору не стільки до власне мовної, скільки до ментальної сфери. Інакше кажучи, метафори народжуються в процесі мислення, а не з'являються в процесі перекладу думки у фразу.

У теорії концептуальної метафори Дж. Лакофф і М. Джонсона існує, крім загальноприйнятого поділу на конвенціональні і авторські, класифікація метафор на підставі концептів, що входять до складу моделі. Дж. Лакофф і М. Джонсон виділяють, таким чином, структурні метафори, орієнтаційні метафори і онтологічні метафори [9, с. 86]. Кожному різновиду метафор відповідають різні способи перекладу.

Арутюнова [2, с. 72] запропонувала виділити наступні стандартні процедури перекладу метафор:

- збереження аналогічного метафоричного образу, тобто дослівний переклад;
- переклад метафори порівнянням;
- заміна еквівалентної метафорою у мові перекладу);
- збереження аналогічного метафоричного образу з додаванням пояснення, яке дає підставу порівняння експліцитним;
- перефразовування.

Багато дослідників вважають культурологічні фактори визначальними у перекладі метафори [14, с. 38; 7, с. 111-112; 1, с. 98].

Так, наприклад, вважається, що якщо оригінальність метафори визначається культурно-специфічними факторами, які зникають при перекладі, то читач буде позбавлений більшої частини важливої інформації про культуру вихідної мови. Складність перекладу окремих метафор пов'язана з особливостями передавальної, так і приймаючої культури.

Метафора у публіцистичному тексті є широко вживаним лінгвістичним засобом, за словами О.Е. Філімонової, однією з домінантів мовлення [16, с. 252]. Це пояснюється її високим оцінним потенціалом, її образністю, тобто здатністю ефективно реалізувати авторську інтенцію і справити вплив на аудиторію.

Важливою умовою ефективного перекладу метафори є усвідомлення її лексико-семантичного й експресивно-оцінного наповнення; зокрема, якщо вербалізація концептуальної метафори є контекстуально вдалою, метафорична номінація схильна закріпитися в мові оригіналу й адаптуватися в мові перекладу, становлячи етноспецифічні чи універсальні назви певних соціальних реалій.

У способах перекладу метафор переважає принцип збереження аналогічного метафоричного образу (80%), принцип перефразовування (15%) та заміна еквівалентної метафори у мові перекладу (5%).

Висновки і пропозиції. Таким чином, у ході нашого дослідження було окреслено коло питань, пов'язаних з перекладом метафор в текстах публіцистичного стилю англійської мови. Ми намагалися дати свою власну оцінку дискусійним питанням в галузі перекладознавства, зокрема проблемі необхідності збереження формальної складової публіцистичного тексту при перекладі та перекладацьких стратегій щодо перекладу метафор. У процесі дослідження поставленого питання було розглянуто основні проблеми та способи перекладу метафор як мовного феномену. Таким чином, було з'ясовано, що метафора становить величезний інтерес для вивчення, оскільки до теперішнього часу немає однозначного визначення даного явища.

Список літератури:

1. Арутюнова Н. Д. Теория метафоры / Н. Д. Арутюнова. – М., Астрель, 1992. – С. 5–59.
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М., 1999. – 356 с.
3. Бакун О. В. Метафора у політичному дискурсі. / О. В. Бакун [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dspace.nbuv.gov.ua>
4. Бенвенист Е. Загальна лінгвістика / Е. Бенвенист. – М., 1974. – 198 с.
5. Блэк М. Метафора // Теория метафоры: Сб. / М. Блэк. – М.: Прогресс, 1990. – С. 153–172.
6. Гальперин И. Г. Текст как объект лингвистического исследования / И. Г. Гальперин. – М., 1981. – 257 с.
7. Дацишин Х. Політична метафора в індивідуальній мовотворчості журналіста / Х. Дацишин // Вісник Ун-ту. Серія журналістики. – 2004. – Вип. 25. – С. 427–433.

8. Комісаров В. Н. Лінгвістика перекладу / В. Н. Комісаров. – М.: Міжнародні відносини – 1980. – 167 с.
9. Лакофф Дж. Когнитивная семантика / Дж. Лакофф. – М., 1995. – 115 с.
10. Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры // Теория метафоры / Х. Ортега-и-Гассет. – М.: Прогресс, 1990. – 109 с.
11. Палевина Н. Ф. Стилистический анализ художественного текста / Н. Ф. Палевина. – Л., 1980. – 272 с.
12. Рикер П. Живая метафора // Теория метафоры / П. Рикер. – М.: Прогресс, 1990. – 455 с.
13. Ричардс А. Философия риторики // Теория метафоры / А. Ричардс. – М., 1990. – 149 с.
14. Склярёвская Г. Н. Метафора в системе языка. – СПб.: Наука, 1993. – 150 с.
15. Телія В. Н. Метафоризація та її роль // Роль людського фактора в мові / В. Н. Телія. – М., 1989. – 227 с.
16. Филимонова О. Е. Язык эмоций в английском тексте (когнитивный и коммуникативный аспекты) / О. Е. Филимонова. – СПб., 2001. – 259 с.
17. «KyivWeekly» / Special issue // Iss. 31–32, Kyiv. – 2012. – 4 с.

Антонивская М.А.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ГЛАВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И ПЕРЕВОДА МЕТАФОР В СФЕРЕ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Аннотация

Статья посвящена анализу концептуального подхода к определению понятия метафоры; рассматривает условия эффективного перевода метафоры и осознание ее лексико-семантического и экспрессивно-оценочного наполнения. В исследовании систематизируется частотность употребления метафоры в сфере перевода публицистического дискурса английского языка. Рассматриваются основные методы перевода метафоры в сфере публицистического стиля английского языка.

Ключевые слова: дискурс, публицистический стиль, перевод, метафора, методы перевода.

Antonivska M.O.

Kyiv National University of Culture and Arts

MAIN FEATURES OF FUNCTIONING AND TRANSLATION OF METAPHORS IN THE SPHERE OF PUBLICISTIC DISCOURSE

Summary

This article is devoted to the analysis of the conceptual approach to the definition of metaphor; considering the conditions of effective translation of metaphors and awareness of its lexical-semantic and expressive-evaluative content. The study systematizes the frequency of metaphors usage in the field of English publicistic discourse translation. Discusses the main methods of metaphor translation in the field of English publicistic style.

Keywords: discourse, publicistic style, translation, metaphor, methods of translation.